

Úvod

Jak se včleňujeme do sociálního světa? Měníme se s prodlužující se dobou, kterou v něm trávíme? Pokud ano, jak to – například stárnutí – ovlivňuje naše sociální chování?

Studenti sociální psychologie věnují spoustu času úvahám o mezilidském a meziskupinovém chování, o způsobu, jakým myšlení zprostředkovává a odráží sociální jednání, o sociálních vlivech, utváření a změnách postojů, o kontextech, v nichž se lidé chovají agresivně, či naopak štědře, kompetitivně, kooperativně nebo svůdně. Stačí, když si prolistujete několik stránek vpřed a zjistíte, že tato oblast je velmi rozsáhlá. Studium chování lidí představuje neohrazenou snahu čelící nekonečným výzvám. Navíc každá záhada s sebou rovnou přivádí další komplikaci: neustále se vyvíjející lidský rod. Lidé se v průběhu času stále mění a vyvíjejí.

K dospělému světu neodmyslitelně patří reagování na druhé, vnímání a hodnocení jejich vlastností, snaha o porozumění s ostatními. Na naše chování má nezměrný vliv osobní historie i vyhlídky do budoucna. Znalosti, postoje i očekávání se v průběhu času mění. Člověk se coby sociální bytost vyvíjí velmi dlouho, takovýto vývoj vlastně ustává až se smrtí. Mezilidské kontakty navíc musejí přesahovat hranice našeho věku, vždyť kdo se během života setkává pouze s vrstevníky? Jednáme s lidmi na nejrůznějších stupních sociálního vývoje a do této činnosti investujeme spoustu času a energie. Stačí si spočítat, kolik jedinců čítá nejbližší příbuzenstvo, skládající se z rodičů a sourozenců, a další lidé, s nimiž se nevyhnutelně musíme setkávat, například učitelé, kamarádi, nadřízení, podřízení, úředníci a mnoho dalších. Ve výsledku tedy můžeme konstatovat, že jednak jsme vyvíjející se lidské bytosti a jednak žijeme mezi vyvíjejícími se lidskými bytostmi.

Právě sociální vývoj a rozvoj, důsledky vývojových změn projevující se v našem jednání a další aspekty sociálního vývoje jsou předmětem studia vývojové sociální psychologie. Vychází ze všech tří specializací, jež tvoří součást jejího názvu, jejím cílem je poznávání vývojových zákonitostí a sociálního kontextu sociálního chování lidí (Doise, 1996; Durkin, 1995). Tento obor v sobě skrývá obrovský potenciál, vždyť do jeho záběru patří původ sociálních dovedností, vývoj vztahů, vliv institucí, rozvoj sociálního uvažování, celoživotní změny a mnoho dalších témat. V tomto úvodu se zaměříme na čtyři hlavní témata vývojové sociální psychologie. Nejdříve se vrátíme k otázce v samotném úvodu, zamysleme se nad povahou **socializace**. Poté se budeme zabývat vývojem vztahů a vývojem jedinců ve vztahu. Následovat bude vývoj řeči a jazyka, základ lidské komunikace. Čtvrtým tématem jsou dílčí aspekty vývoje sociálního povědomí. Sociální chování člověka totiž vyžaduje, aby si uměl zobrazit a vysvětlovat si sociální svět kolem sebe, aby na něj uměl reagovat. Výzkum vývojových sociálních psychologů těchto dovedností ještě podtrhuje význam studia změn a sociálního kontextu.

Socializace (Socialization): Proces osvojování pravidel chování a systému hodnot a postojů společnosti, v níž jedinec žije, aby se stal jejím plnohodnotným členem.

Podstata socializace

Co představitelé sociálních věd rozumí pojmem socializace?

Socializace je proces, při němž si jedinci osvojují pravidla chování, soubor názorů, hodnot a postojů s cílem stát se plnohodnotnými členy společnosti. Některé oblasti psychologie a příbuzné sociální vědy pojímají socializaci jako proces vrůstání jedince do společnosti na základě osvojování si pravidel a omezení, která jeho společnost vyžaduje a preferuje, aby se do ní mohl úspěšně a účinně začlenit. Socializace bývá v tomto ohledu pojímána jako něco, co se aplikuje na jedince jako tvárný objekt určitých snah, jejichž cílem je, aby se jedinec choval ve společnosti žádoucím, přijatelným způsobem. Aktuálně působící vývojová sociální psychologie se rozhodla, že tuto tendenci blíže prozkoumá.

Schaffer (1996) v rámci diskuse o konceptech zdůrazňuje, že tradiční modely povětšinou vnímají socializaci jako *jednosměrný* proces, jehož cílem je navození změn a zprostředkování pravidel, jež jedinec přejme a začne se jimi řídit (např. Watson, 1928). Jiné teorie socializace vnímají dítě jako nově přichozícího člena do společnosti, který je vybavený instinkty a touhami, jež se snaží naplnit, zpočátku bez ohledu na pocity a přání druhých (např. Freud, 1933).

Obě zmíněné teorie mají své zastánce a přispívají k oboru svým dílem. Na začátku života děti skutečně nejsou příliš informovány o hodnotách kultury, do níž se narodily, proto je druzí musejí vést a provázet. Z výzkumů jednoznačně vyplývá, že děti žijící v různých kulturách mají osvojené jiné hodnoty, chovají se jinak (Super a Harkness, 1999; Triandis, 1994). Na intuitivní rovině proto snadno dospějeme k závěru, že lidští jedinci *jsou tvární*. A možná taková opravdu i jsou. Na druhou stranu pokud jste se někdy pokoušeli zvládnout dvouleté dítě při požívání čokolády a popíjení mléka, jistě budete souhlasit s výrokem, že již tak malé bytosti mají vlastní přesvědčení a leckdy i zarytě tvrdou vůli, navíc nezřídka zdatně odolávají nejrůznějším požadavkům společnosti, jež jim zprostředkovávají rodiče. Stojí-li uspokojení jejich přání nějaká překážka, neberou na hodnoty ani pravidla ohled a zatvrzele se říjí vpřed. Jistě, budeme-li chtít, dokážeme je takzvaně zkrotit, ovšem tento příklad můžeme zobecnit i tak, že lidé odmalička *jsou* impulzivní, usilují o slast a musejí být korigováni. Povšimněte si, že nás, a stejně tak i odborníky v oboru obě dvě intuitivní vodítka zavedla ke zcela protikladným koncepcím socializace. První říká, že lidé jsou tvární a kujní, druhá uvádí, že formování

a ovládní lidských jedinců je velmi náročné. Na závěr můžeme konstatovat, že vysvětlování každodenních procesů, jakým je i socializace, bývá mnohem problematičtější, než bychom si zpočátku mysleli.

Nastílni jsme si, že formulování a ověřování vlastních hypotéz do vysoké míry závisí na tom, co si vybereme za předmět pozorování. V posledních desetiletích se naše pozorovací schopnosti díky stále více se rozvíjející práci s videozáznamy zlepšily. Tato technologie totiž umožňuje vědcům, aby sledovali socializaci od samého začátku. Mohou pozorovat již komunikaci mezi novorozencem a rodiči. Jistě nikoho nepřekvapí, že v důsledku používání nových metod spatřil světlo světa i nový pohled na socializaci. Schaffer (1996) jej nazval **model vzájemného ovlivňování**. Oproti oběma výše uvedeným teoriím pojímá dítě jako aktivního „podílníka“ na vlastním sociálním vývoji, klade důraz na vzájemnou závislost rodičů a dítěte při většině sociálních transakcí, k nimž mezi nimi dochází. Samozřejmě nezastává názor, že by součástí vztahu rodičů a dětí nebyly konflikty (viz Eijt-Plooj a Plooj, 1993), ovšem připomíná, že proces socializace začíná na samotném začátku života jedince, takže půda je vzájemně připravována od malička. Rodiče a děti se poznávají, pozorují, učí se od sebe. Pojďme se nyní na začátky již několikrát zmíněného procesu zaměřit podrobněji.

Model vzájemného ovlivňování (Mutuality model): Model socializace, podle nějž pečující osoba a dítě vzájemně působí na chování druhého.

Děti jsou sociální bytosti od narození

Aktuální pokrok ve výzkumu novorozenců na základě pádných důkazů zamítl behavioristický předpoklad, že děti přicházejí na svět jako nepopsaná tabule. Na spoustě příkladů můžeme zdokumentovat, že si novorozenci přinášejí na svět mnoho reflexů, schopností a predispozic, že hned začínají reagovat na věci a lidi kolem sebe, aktivně poznávají svůj svět (Bremner, 1994). Studie novorozenců, jež zjišťovaly, čemu děti dávají přednost a co rozpoznávají, dospěly k závěru, že děti se od malička zajímají o to, co jim mohou nabídnout lidé. Například preferují rodiče, který se pohybuje a hovoří, před rodičem, který (na žádost experimentátora) bez hnutí sedí a nereaguje na přítomnost dítěte (Gusella, Muir a Tronick, 1988; Legerstee, 1991). Novorozenci dále upřednostňují lidské tváře před jinými symetrickými tvary (Johnson a Morton, 1991). Stručně řečeno, novorozence pobízí schopnost a možnost vnímat k tomu, aby se vztahovalo ke druhým lidem. Ostatní navíc bývají jaksi od přírody zvědaví, co malé dítě dělá, pochopitelně to nejvíce platí pro vlastní potomky. Tato šťastná souhra okolností připravila živnou půdu společným sociálním aktivitám, jež nezřídka obsahují synchronizování či vzájemné sladění pohybů a chování, výjimkou není spolupráce, ovšem v žádném případě se nejedná o váhavost či odstup (Papousek a Papousek, 1989; Schaffer, 1996).

Rodiče mohou posílit potenciál raných interakcí tím, že vytěží maximum z tělesného kontaktu. V praxi rodiče drží dítě tváří v tvář tak, aby si hleděli do očí. Tento zdánlivě jednoduchý úkon totiž prospívá oběma stranám, byť si to rodiče asi ani neuvědomují. Dítě totiž nachází tvář, která se pohybuje, slyší hlas, začne mu věnovat pozornost, uvědomuje si, že ho zná. Rodič sleduje, zda dítě jeví zájem o interakci, zda je jejich komunikace baví a vyžaduje její pokračování, nebo je-li například unavené a potřebuje si odpočinout. Dokonce dochází k tomu, že si rodič a dítě neskáčou do řeči, umějí se střídat. Rodič má větší možnosti manipulace s dítětem, je pohyblivější, dítě zase odvrácením zraku či upřeným pohledem rodiči sděluje, jestli ho vnímá, nebo zda ho zajímá něco jiného (Stern, 1985; Trevarthen, 1982). Tyto tendence posilují vzájemnost, nikoli jednosměrnost. Již během několika prvních týdnů vykazuje dyáda matka–dítě sladěné reakce aktivity a klidu, jako by se předem domluvily. Rodiče a děti se pozorují, vnímají, co druhý dělá, reagují na to, co provádí. Připomínají tak tanečníky, kteří si přizpůsobují krok (Stern, 1985). Přibližně v pěti měsících začínají přebírat iniciativu kojenci, obzvláště v situacích, které jim nabízejí něco nebývalého, zajímavého. Takovýmto podnětem bývá například nová hračka (Danis, 1997).

Rané formy interakce vykazují vysokou míru vzájemnosti, novorozenec se od počátku aktivně podílí na vlastním sociálním vývoji. Odborníci se nemohou shodnout na názoru, v jakém poměru rodiče a děti přispívají k procesům, jež jsme na předchozích řádcích shrnuli (viz Kochanska, 1997; Schaffer, 1996), ovšem souhlasí s tím, že pokrok je možný díky přispívání *obou* stran. Tento proces je pro poznávání sociálního světa ze strany dětí více než příznačný (Durkin, 1995; Valsiner a Lawrence, 1997).

V tomto bodě příběh socializace pochopitelně nekončí, přesto vrhá na začátky života lidského jedince jiné světlo. Novorozenec není bezmezně tvárný objekt, nepředstavuje ani divoké zvíře, které je třeba zkrotit. Dítě je účastník sociálního života. Ve své fázi vývoje je sice méně informovaný a sociálně obratný než ostatní, ale do noty mu hrají predispozice a také možnosti, aby se setkávalo s druhými lidmi, vstupovalo do sociálních interakcí a začleňovalo se tak do kultury, v níž se narodilo (Messer a Collis, 1996).

Socializace a sociální psychologie

Výše uvedené závěry jsou samy o sobě zajímavé, ale nejspíše vás napadne otázka, proč by měly mít pro sociální psychology nějaký větší význam. Někde může dokonce zaznít otázka, proč by se odborníci měli zabývat problematikou jedinců, kteří již socializováni jsou. Socializace totiž kdysi bývala ústředním tématem sociální psychologie (Sherif, 1948). Právě na tomto místě bychom proto mohli alespoň dvěma důkazy připomenout význam socializace. Zprvé právě u ní všechno začíná. Z výše uvedených sociálních procesů se postu-

pem času vyvinou dovednosti a vzorce chování doprovázející nás na cestě životem.

Zadruhé by bylo krajně mylné, kdybychom stavěli na předpokladu, že socializace je součástí dětství a pak končí. V tomto ohledu naopak sehrává zcela zásadní roli dospívání, protože právě v této fázi vývoje dospělí přestávají tak intenzivně působit na děti a v organizování sociálního života v celém jeho spektru od nich očekávají samostatnost (Emler a Reicher, 1995). Ani dospívání neukončuje proces socializace. Dospělost přináší nové výzvy a nová vnější i vnitřní očekávání. Jedinci se začleňují v zaměstnání; učíme se, jak můžeme, musíme a nesmíme jednat v určitých situacích a rolích (jako partner, rodič, prarodič, občan, důchodce; viz Baltes a Staudinger, 1996; Smith, 1996). Víceméně můžeme říci, že situace, jež začne poznávat novorozeneček, se v určitých podobách a obměnách vracejí a opakují celý život, přičemž nezáleží na tom, jakou roli právě zastáváme, zda jsme studenti na vysoké škole, rekruti v armádě, manažeři či důchodci. Klíčové otázky v tomto směru znějí: Jak zjistíme, o co se jedná, kde jsou hranice, kolik aktivit zvládneme či můžeme zvládnout sami, které činnosti je třeba vykonat až po dohodě s ostatními? Odborníci na poli socializace se proto prvořadě zabývají tématy přizpůsobení, zaváděním změn, vyjednáváním a poslušností (viz 13. kapitola). Výše zmíněné otázky a témata tvoří do jisté míry uzavřený kruh, který završuje tři zásadní témata vývojové sociální psychologie. Jsou jimi vývoj vztahů, vývoj jazyka a řeči a vývoj sociálního povědomí.

Vývoj vztahů

Jak vztah s druhými ovlivňuje náš vývoj? Projevují se ve vztazích od dětství do dospělosti charakteristické procesy?

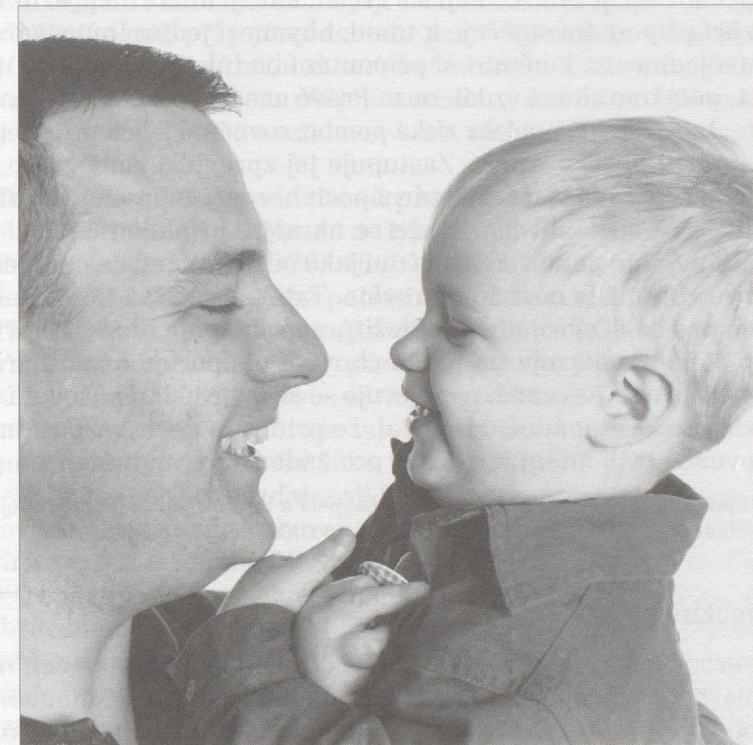
Připomněli jsme si, že lidé vstupují do kontaktu s druhými lidmi od narození. Není proto divu, že se ranými vztahy zabývá skutečně dlouhá řada odborníků. Zajímá je jejich průběh a samozřejmě i vliv na další život a vývoj. Z raného vztahu s rodiči pak odvozují důsledky pro vztahy s vrstevníky a dalšími lidmi. Nesčetné studie skutečně prokázaly, že to, co se odehrává doma, ovlivňuje a do vysoké míry podmiňuje situaci dítěte v předškolním zařízení i ve škole (Hart, Nelson, Robinson, Olsen a McNeilly-Choque, 1998; Hinde a Tamplin, 1983; Turner, 1993). Jednoduše řečeno, kvalita vztahů v rodině určuje kvalitu dalších vztahů (Duck, 1998; Fletcher a Fincham, 1991). Pokud dítě například prožije extrémně negativní vztah s rodičem, platí pro něj zvýšená pravděpodobnost, či spíše riziko, že bude mít problémy v kontaktu se sourozenci a vrstevníky obecně (Hart a kol., 1998; Hay, Vespo a Zahn-Waxler, 1998; Montagner a kol., 1984).

Téma vztahů je nekonečně rozsáhlé a budeme se jím zabývat i ve 12. kapitole, v oblasti sociálního vývoje hraje ústřední roli **připoutání**.

Připoutání (Attachment): Trvalé citové pouto mezi dvěma jedinci.

FOTO 3.1

Primární pocit bezpečí

Připoutání

Připoutání je specifické citové pouto, jež vzniká mezi dvěma jedinci (Ainsworth a Bell, 1970). Vznik pouta se projevuje mnoha aspekty chování. Prioritou jedince je, aby mohl pobývat poblíž osoby, k níž si vytváří pouto. Této osobě věnuje pozornost, dotýká se jí, mazlí se s ní, pláče v její nepřítomnosti, volá po jejím návratu, nechce ji nechat odejít, v její přítomnosti je spokojený.

Vyjmenované druhy chování lze přitom pozorovat u dětí ve druhé polovině prvního roku života (Schaffer, 1996). Připoutání však nepatří toliko do kojenického období, i ono nás provází celý život, stejně jako socializace. K tomuto bodu se ještě vrátíme, nyní se zastavíme u připoutání v raném dětství.

Nejvlivnější teorii vývoje připoutání představil britský psychiatr John Bowlby (1969, 1988). Dále ji rozvinula americká psychologka zabývající se sociálním vývojem Mary Ainsworth (Ainsworth, Blehar, Waters a Wall, 1978). Bowlby vyšel z teorie a výzkumu etologie, tudíž pojal připoutání jako adaptivní složku chování, jež má co nejvíce zvětšit naději dítěte na přežití. Chování doprovázející připoutání směřuje k tomu, aby mezi jedincem vytvářejícím si připoutání a jedincem, k němuž si připoutání buduje, panovala co nejmenší prostorová, potažmo citová vzdálenost. Právě uvedené druhy chování zvyšují šanci dítěte, že v případě potřeby získá pomoc, rovněž si jejich prostřednictvím buduje **primární pocit bezpečí**. Zastupuje jej zpravidla rodič nebo jedinec, který se o dítě prvořadě stará. Primární pocit bezpečí znamená, že dítě vnímá tohoto jedince za spolehlivého, ví, že se na něj v případě nouze či potřeby může obrátit a že mu pomůže. Slouží mu jako odrazový můstek při cestách do velkého, prozatím zcela neznámého světa. Tato teorie však netvrdí, že náplň vztahu není pro další vývoj dítěte důležitý, nepropaguje názor, že připoutání stačí samo sobě. Poukazuje na to, že chování podporující vznik připoutání máme do vysoké míry vrozené, neobjevuje se až v důsledku působení vnějších vlivů. Bowlby se každopádně domníval, že primární pocit bezpečí budovaný v rámci pevného připoutání je klíčový pro žádoucí vývoj dítěte.

Primární pocit bezpečí (Secure base): Pocit bezpečí a důvěry, jež si jedinec spojuje s konkrétní osobou či určitým místem, například úzký vztah dítěte k pečující osobě.

Druhy připoutání

Studie novorozenců a rodičů v nejrůznějších sociálních systémech na celém světě souhlasně dospívají k závěru, že připoutání je součástí žádoucího vývoje a že se objevuje u dětí ve víceméně stejném věku (van Ijzendoorn, 1990). Výzkumní pracovníci však při své práci zaznamenali i to, že se ve vztazích mezi pečující osobou a dítětem objevují individuální rozdíly a že různé děti reagují na odchod a zpětný návrat pečující osoby různě. Mary Ainsworth se rozhodla, že tyto rozdíly prozkoumá podrobněji, a proto s kolegy připravila jednoduchou testovou situaci, tzv. **test neznámé situace**. Nejdříve je dítě společně s pečující osobou samo v experimentální místnosti. Jakmile se dítě přizpůsobí situaci, do místnosti vejde cizí člověk a začne si s ním povídat a hrát. Záhy poté pečující osoba odchází. Cizí člověk po vymezeném časovém prostoru pro interakci s dítětem rovněž odchází. Zanedlouho se vrací cizí člověk a po něm přichází i pečující osoba. Následně cizí člověk odchází.

Test neznámé situace (Strange situation): Standardizovaný postup využívaný při výzkumu typu připoutání, při němž se sleduje odezva dětí na separaci od pečující osoby a reakce na cizí osobu.

Ainsworth a kol. pozorovali reakce dítěte na odchod a příchod pečující osoby. Výsledné reakce roztřídili do tří kategorií, jinak řečeno specifikovali tři druhy připoutání: 1) *Typ A, nejistě připoutané/vyhýbavé děti* – tyto děti vykazovaly málo zármutku nad odchodem matky; při jejím příchodu neměly potřebu navazovat s ní kontakt. 2) *Typ B, bezpečně připoutané děti* – drží se v blízkosti matky, udržují s ní komunikaci; v její přítomnosti si hrají a se sebejistotou prozkoumávají okolí; při jejím odchodu projevují nevoli, z matčina návratu se radují. 3) *Typ C, nejistě připoutané/ambivalentní děti* – při odchodu matky dávají najevo nelibost, ovšem při jejím návratu s ní odmítají kontakt, nekomunikují s ní; k vzájemnému vztahu se staví ambivalentně, někdy vyhledávají blízkost, jindy jsou vzteklé.

Ve většině vzorků se u sedmdesáti procent dětí objevuje chování typu B, přibližně dvacet procent dětí spadá do typu A a zbývajících deset procent patří k typu C (Ainsworth a kol., 1978). Hlubší význam tohoto výzkumu i uvedené typologie si ukážeme při bližším pohledu na korelace druhu připoutání.

Tato problematika si získala velký zájem odborníků, studií na dané téma byla zrealizována celá řada. Interpretace výsledků je sice značně rozporuplná (Lamb a Nash, 1989), přesto se nejvíce odborníků přiklání k názoru, že nejprospěšnější pro vývoj dítěte je typ B, tedy bezpečné připoutání k matce. Děti tohoto typu v předškolním věku vykazovaly vyšší míru interpersonální obratnosti, vnímané vlastní zdatnosti kognitivního vývoje, více si hrály s hračkami, dovedněji se orientovaly ve světě a intenzivněji se učily (Meins, 1997; Suess, Grossmann a Sroufe, 1992; Youngblade a Belsky, 1992). Kirsh a Cassidy (1997) zjistili, že bezpečně připoutaní předškoláci věnovali více pozornosti zobrazením emocí v kontaktu rodiče a dítěte a lépe si je pamatovaly než nejistě připoutané děti. Tato zjištění jdou ruku v ruce s hypotézou teoretiků připoutání, že bytelnost základů bezpečného připoutání je pro další vývoj jedince zcela zásadní. Uvedli jsme již, že vztahy v dětství mají vliv na následné vztahy v životě.

Vztahy, sociální vývoj a sociální psychologie

Studium vztahů se dlouhou dobu drželo na předních příčkách zájmu sociálních psychologů, navíc představuje nejperspektivnější potenciál pro plodnou spolupráci sociálních a vývojových psychologů (Erwin, 1993; Hartup, 1991). I tak se ale objevuje otázka, zda připoutání přece jen nezůstává dominantním předmětem vývojových psychologů. Bývá totiž spojováno s dětmi a s jejich vyvíjejícími se vztahy ke druhým lidem. Uvedme si několik důvodů, proč si zaslouží i pozornost sociálních psychologů.

Zprv je připoutání dvousměrné, nevychází toliko od dítěte ke druhým. Kromě toho má význam pro obě strany, je pro ně důležitý. Spousta lidí po narození dítěte uvádí, že se jim život v roli rodičů radikálně změnil (Ruble, Fleming, Hackel a kol., 1988). Vyvíjí se v ní nový vztah k dítěti, a to jak citový, tak i kognitivní. Navíc změny neprobíhají pouze na rovině domácnosti, ale rozšiřují se na společnost jako celek. Ovlivňují výběr místa pobytu dovolené, působí na ekonomické potřeby a perspektivy, požadavky na bydlení, očekávání od vzdělávacího, zdravotního i sociálního systému a tak dále. Kontext vývoje jedince a jeho očekávání tak zpětně ovlivňuje kontext, v němž se nachází. Podobný proces probíhá i opačným směrem.

Druhý důvod, proč je připoutání důležité i pro sociální psychology, nás vrací zpět k tomu, co již bylo řečeno: vztahy – důležité, založené na připoutání – si vytváříme celý život (Berlin a Cassidy, 1999). Takovéto vztahy s druhými lidmi (partnery, rodiči, příbuznými, přáteli) nám podobně jako malým dětem zajišťují primární pocit bezpečí. Snáze pak čelíme hrozbám a nejistotám okolního světa. Například mladí lidé, kteří si nemohli v důsledku konfliktní situace rodičů vypěstovat kvalitní pouto, čelí vyššímu riziku, že se z nich v dospívání stanou bezdomovci (Tavecchio a Thomeer, 1999; viz též 16. kapitola, oddíl o vlivu sociální opory na spokojenost). Mají-li staří lidé nad osmdesát pět let příležitost k tomu, aby navázali nové vztahy založené na připoutání, například k vnoučatům či pravnoučatům, uvádějí, že se jim výrazně zvýší kvalita života (Wagner, Schütze a Lang, 1999).

Zajímavé studie, které realizoval Shaver s kolegy, zjistily, že milostné vztahy dospělých lze zařadit do jedné ze tří skupin, jež jsou blízké typologii připoutání Mary Ainsworth (Hazan a Shaver, 1987; Shaver, Hazan a Bradshaw, 1988). I u dospělých se totiž vyskytuje bezpečné, vyhýbavé i ambivalentní připoutání. A stejně jako u malých dětí platí, že bezpečné připoutání představuje pro vztah velkou výhodu. Blízké vztahy bývají hodnoceny jako bezpečné, podnětné a vzájemně prospěšné. Jedinec ví, že se může na partnera spolehnout, a současně nemá potřebu, aby ho omezoval, naopak mu dopřává dostatek prostoru. Ambivalentně či vyhýbavě připoutaní dospělí bývají ve svých vztazích nejistí, obávají se, že je partner nemá dostatečně rád, že by je mohl opustit. Vyžadují proto opakované ujišťování, ovšem v projevu jejich náklonnosti je značná rozporuplnost. Vyhýbaví partneři považují blízký vztah za nepřijemný, nechtějí se druhému plně oddat. Feeney, Noller a Patty (1993) při výzkumu milostných vztahů vysokoškolských studentů zjistili, že jisté připoutání jedinci vnímají svůj vztah jako uspokojivý a jeho potenciál jako trvalý. Ambivalentní jedinci zpravidla mívali kratší vztahy, vyhýbaví byli otevřenější náhodnému sexu, patrně proto, že jsou jim bližší vztahy bez závazků.

Zatřetí je připoutání důležité nejen při výzkumu mezilidských vztahů, nýbrž i při studiu jedince ve vztahu k sociálním skupinám a ke společnosti obecně. Například Smith, Murphy a Coates (1999) zjistili, že lidé vnímají reakce na skupinu, jíž jsou členy, dosti odlišně: někteří jsou bezpečně připou-

taní, a proto skupinu přijímají veskrze pozitivně. Totéž platí o vlivu skupiny na jejich osobu. Nejisté připoutání jedinci reagují na skupinu s úzkostí, případně i vyhýbáním. Tyto reakce připomínají chování dětí typu A a C. Silverberg, Vazsonyi, Schlegel a Schmidt (1998) při výzkumu německých adolescentů došli k závěru, že kvalita připoutání jedince k dospělým funguje jako dobrý prediktor stupně optimistického přístupu k jejich budoucí profesi. Typ připoutání se vztahuje i k rozdílu v reakcích na události ve společnosti včetně krizí. Mijulincer, Florian a Weller (1993) zjišťovali a vyhodnocovali reakce mladých dospělých Izraelců na irácké raketové útoky během války v Zálivu. Bezpečně připoutaní jedinci se s náročnou situací vyrovnali zpravidla tak, že vyhledali podporu druhých, ambivalentní jedinci jednali výbušně a vyhýbaví jedinci se snažili o to, aby se od těchto událostí duševně oddělili. Obecně řečeno nejisté připoutání jedinci prožívali větší duševní nepohodu. Chyběl jim totiž primární pocit bezpečí, hůře se vyrovnávali s hrozivými událostmi.

Na tomto místě bychom měli zdůraznit, že existují i jiná vysvětlení a teorie původu připoutání. O jeho důsledcích a následných vlivech se stále vede kontroverzní diskuse (viz Birns a Hay, 1988). Buď jak buď, připomíná nám, že lidé jsou citově i sociálně propojené bytosti. Náš život je do vysoké míry určován vztahy s druhými, pocity, přitažlivostí, strachem ze ztráty, závislostí a závazky. Chceme-li této oblasti našeho života co nejvíce porozumět, potřebujeme vývojovou sociální psychologii.

Vývoj jazyka a řeči

Jak sociální faktory přispívají k vývoji jedinečné kognitivní schopnosti člověka, jazyka?

Horování pro psycholingvistickou práci, která se začala rozvíjet v šedesátých letech 20. století, je do vysoké míry spojeno s diskusemi o původu jazyka a jeho vlivem na porozumění lidské podstatě. Po výrazném přispění amerického lingvisty Noama Chomského (1965) k tomuto oboru vybuchla kontroverze ohledně hypotézy, že gramatická pravidla přirozených jazyků jsou tak složitá, že je může zvládnout jen živočišný rod, který má k tomuto účelu vysoce specializované vrozené předpoklady, a to až po několika letech aktivního učení. Je-li tato hypotéza správná, pak uštědřuje krutou ránu všem odborníkům, kteří se domnívají, že si lidé osvojují vědomosti a znalosti v průběhu života za postupného nabývání zkušeností. Totéž platí o předpokladu o tvárnosti a kujnosti dětství. Samotný začátek, možná dokonce prazáčátek totiž podle výše uvedené teorie spadá do nejranějších fází života, do vkladu obsaženého v genetickém poselství.

Jazyk jako takový vnáší do psychologie celou řadu zásadních témat. Většinou z nich se zabývají odborníci za hranicemi sociální psychologie, na-